Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نېک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرتې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ووایم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تليفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوال سره خوندي دي

دکتاب نوم ———— د تحقيق په رڼا کښې

ليکوال ———— مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ———— ۲۰۰۲ء

کتابت ———— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ————

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ———— سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په کور کې نور شه
د چا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنیا په ښتون یم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	سرلیک	مخ
۱ -	د تحقیق په برخه کښې - یو عمومي تاثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي اثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې رو مبے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ رجمال خان) د شاعر په حېث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۶۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق دادبیو کوچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کې کوچنه لار د تنګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد مزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټول خوارې او ستوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه ورو مې کام اخستې وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه ښوے شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق دلارې خنډانو ته زړه نه بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په دوڼ تندې وړاندې کېږي - ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د کوانی والې سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بېښې يو تکنيکي عمل هم دے د تحقيق کار هله ګټور ثابتېدے شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته ورسولے شي څکه چې د تحقيق اوانه په کوټلي دليلونو ، قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه وي د يو محقق د خپلې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې شکتې رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي او حتمي نه شي ګڼلے کېدے د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې راپيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يوې رابطې کار ورکوي دومره اهم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د يوټ کولو نه بغېر وکړے شي نو دا رنګ نورو محققينو ته د دغې تحقيق د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د دغه تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سوارۀ ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړے دے نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتيبانۍ او د لاس امداد نه بغېر په يو اځي سر او بشۀ په نېک نيتۍ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. يې شمېره ورک قلمي نسخې
يې مدون کړې او د پښتو د ادبي تاريخ کې تياره ګوټونه يې رڼا
کړي دي. څو که اوزيات دغه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سيستماتيک په کتنه ډېره په
ګرانه پوره ختيږي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره
سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره پرې ګزه تېرول
لوکوټي کار نه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کې
شالونه بيا مونده شي - زه دلته د دغې شالونو د يو په يو
ذکر په ځای د دغې په عقله دا مجموعي تأثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځينې خود وړاندې نه د يوې
ټاکلې شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه بنه په منلو به
بندي ه د پخوانيو نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا دوېه
د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد ګڼلې کيږي ځکه چې تحقيق
د نيستو نو تيرې نه مني - د تحقيق په لاره د ډېرو نظريو رد
څه شي ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نيتي بنيادي
غوښتنه ده - دغه ترديدي نکتې که چرې د تحقيقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د
يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد ګرځي نو د څه مصلحت
کوشش له څخه د هغې نه ډېره د بنيادي اصولو نه خلاف ګڼل ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که څه هم د انصاف په نظر ووکتے شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغو بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغه پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي -

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای څه کم نه دی څکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره څو داسې اصول منضبط کړی شوي دي چې هغه دومره کلک او زور ور دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار ورکوي نو که څه هم په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد او ګڼو لي شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کیدے هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار او ستے روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د دغې روایتي زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې آثار سنجول د و خترېو هم ضرور دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د
سرته رسولو، د مونږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو
په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره
په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دی او دغې اهم کار
د پاره، د داسې زلمو ضرورت دی چې هغوی په یوه لېونۍ جذبه
تحقیق د خپل ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر ور قامي
تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک
آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي
شوي اصولو په کچه پوره کېدو په بنیاد هر ځای او هر چا ته
قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هېچا ته د شک و شبهې
ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو
څخه یو کېدی شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې ویلي دي چې
تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دی نو وکیل شاه
لخپله زلمی دی د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي
چې د زړه زور یې هم بېخ زیات دی او هغه د غه توانائي د
تحقیق غوندې زړه ستړي کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف
کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب
اوګرځي او دې سره سره به یې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري
تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې
د خپل کول د نورو لیکوالو پشان یې په یو وخت د ادب په

ښپاړسو ښېړوړښې نهٔ دي ایښي او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نهٔ وهې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په ډاډ یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمد الله فقیرخېل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه تر ۱۲۹۶ هـ تر منځه اندازه کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یوه د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پلو د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د دغه دوختونو په هغې پېښنو هم رڼا غورزه وي چې د لوستونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن دومره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دروند پوهېدل کار ممکن شوے نهٔ دے. د علم و فن د دغې خودو ورو داړوله مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هغه خلق یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځائے د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

چې هلې ځلې جاري ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېدے نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د خټکو په قامولۍ کښې د خېل جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۴هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او پرسپړنې خصوصي، ذیلي ځانګه (SUB BRANCH) خو ښه کړې ده - د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش وړومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې هڅه ده چې د هغې په اسویکو نو کښې شپږ مضمونو ته د سعید خټک یو شعر، صدیق ځوک دے، ابراهیم ځوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې یو منظوم طبي لغت هم د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذیلي ځانګې سره تعلق لري - میاں وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو د یوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیاوړو شالونو د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

پکار دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي هڅه ډېره دا پاندې د لوستونکو مخې ته راغلې وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو راکړې وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یېک لوست څخه نور هنګامي کارونه هم را پېښېدل نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې د رنه تحقیقي هڅه زما د یېک اخستو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوځو او حساس طبیعت باوجود - تر ډېره اوږدې مودې پورې سا رابسکله او په یو برخوردارانه احترام یې ښه په رغم زما یېک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم وېلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره ژور او په خوارۍ ډیکې علمي او تحقیقي کاوش د پېش لفظ کښې او د هغه د ډېره اوږده انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلې شم چې زما دا نیمګړې شان یېک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړه سترې مزل یو بې پلوه منښه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته را کړې شوې وه په دې کښې ترد وخته لس تحقیقي ېکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو ېکونه پرته لکه چې وړاندې ذکر او شو شپږ مضمونونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د فقیر خېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د اثارو نه د
پېښتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ
دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو
مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه
په حقله ښه په داډ وېلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق
کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي
هڅې دپاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته
په ډېر ښه انداز یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو
په داډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په پخو دلیلونو او د
دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي
چې د هغې په ملو کښې تر هغې هیڅ څه باک نه ښکاري تر څو
چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او
په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې راغونډ کړي شوي کم او زیات تول
یکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او
په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه
هیڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر
دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوم ورکي
شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، "سعید خټک" یو شعر -
صدیق ځوک دے ابراهیم ځوک دے او په پښتو کښې یو بې

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼاکښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانۍ ادب تیاره کټونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخونونه دي وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پښتکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ځنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼاکښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اوانه دے چې د کریم داد ابن اخون درویزه د واصلته الحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي. زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفنايي د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپلي شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيرونه په راېسر کولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے.

"د سعيد ختک يو شعر" د سرخط لاندي په خپل يک کښې وکيل شاه د پښتو د سترو تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه ديو شعر نه اخذ کړي دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نيغه په رد کولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد ختک د دې شعر

خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
دد پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے.

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دا که چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېگ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي. د ميان جميل بېگ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت منځ ته نه دے راغلے خو زموږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشېر خان او میر باز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جدا جدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دوارو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دوارو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د وختونو په تېرو کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې د یو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوې کښې یو هم د څه کوتلې تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه وروبے محقق دے چې د پر په شواهدو او د خپل قام د دغې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته هرڅو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نشه وائي یوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د ښه پخو دلیلونو په بنیاد ئې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغهٔ د حبیب امجد میاں جمیل بیگ زامن دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ړومبۍ منظومه طبتي لُغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې ړومبۍ منظومه طبتي لُغت دی او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړی دی ځکه چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخېل زوی ځو دی.

نوم ورکی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خېل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اوډیګرام نومې کلي او سید و نکي ؤ د ژوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دی، په څېل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړی دی چې میاں محمد سعید ابک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دی چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د تېرون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې را غلي چې د کوموییکونو ذکر او شو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظریه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په ه هغې د مزید تحقیق امکانات شته دی - په کتاب کښې څنې داسې یکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه یکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار یو معلوماتي یک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دے . د موضوع د ښوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا لیک نور هم دقیع شوے وُ .

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانوي مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دې موضوع لیکلې شوې کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړے شوي دي ددې لیک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څخې پېژنله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوې لاروې په دې لارو د تګ نه وړاندې د دې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ" د شاعر په حېثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازلیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو ادبي نړۍ د دې دوارو ستورو ستهو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میاں جمیل بېګ" په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دې بې غوره پیاوړي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا مونده شي -

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدرونو لو کوشش کوؤم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړو پېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پیاسته داره وي ځکه چې داسې د ژبې نو معنویت او صنعت ګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والی پیدا کوي او اهداف یې ګډوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکونه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځای تحقیق ته پام ملرنه شوې وي په تحقیق کښې د هغې تیقن بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په خپل کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګري نیست په شان فرعون رنګه دعوی او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق که هر څو یوه ژړه ستړې او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل د را لاندې کولو د پاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیرخېل د لیمې دے، د تحقیق کړکیچنه لار هغه ځان ته په خپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون خپل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې د پاره چې هغه کوم یک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوره هم صفا او ساده شي ـ زمونږ ددې محقق د يک بنيادي تکنيک د تمهيد طوالت دے چې په کښې هغه د يوې خبرې په تکرار او د يو ټکي د متن او د فاټو په پر له پسې را اوستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقيق بنيادي نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن ته پر پسې، کله ناکله د هغهٔ د يک په تکراري اسلوب د ټکو په معنويت کښې فرق پيدا شي خو د تحقيقي نکتې د اهميت په وجه مفهوم ئې بيا هم ذهن واخلي ـ د تحقيق په دنيا کښې د را خسلې يکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نيک نيتي ده ـ د هغه روېه (approach) صحيح او د تحقيق هدف او مقصد ئې مثبت دے ـ وکيل شاه په تحقيق کښې د نيمګړتيا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظريه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زير تحقيق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زيات د خپل هر تحقيقي يک په ختميد و په د نې موضوع د مزيد لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي ـ ددې هر څه په دنيا کښې زهٔ بنهٔ په داد و وايلے شم چې ميان وکيل شاه فقير خيل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقيق د شعبې يو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقيق په دنيا کښې د خپل نوعيت يو معلوماتي کتاب دے ـ

پروفيسر ډاکټر محمد همايون هما
هسکه مينه شيخ ملتون ـ مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

د کريم داد الف نامه

او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورو نو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققين مؤرخين تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې يې ځان له ستر مقامونه مونډلي په دغه دورو نو کښې دويم دور دے چې په يولسمه او دولسمه صدۍ هجري پورې پاندې محيط دے په دغه دويم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ کېږو چې يوه ډله د ستر صوفي او پير بايزيد روښان ده چې په روښاني ډله يادېږي او بله ډله د اخوند درويزه او د هغه د پير سيد علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بايزيد روښان د تصوف طريقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحريک بنياد يې کېښود او بيا يې د خپل نصب العين سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خيرالبيان نومې کتاب وليکلو چې په هغې سره د پښتو په سيمه په ديني او مذهبي حلقو کښې هسې ځلې او بې آرامي پيدا شوه او پير روښان پير تاريک نوم سره ياد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دويمې ډلې ستر عالم اخوند درويزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب وليکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام ومونډلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ دد ین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لار ښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې او کړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده او کړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوئ علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو دده ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې ،، الف نامه ،، زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفی محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلي خو ددې نه مخکښې د الفنامو رواياني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غونډې لوې لوې شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګوان او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه " په صفحه ۱۸۲ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په یو بېت یا بېتونو کښې تشریح کوي د حروفو د غه ډول اسرارو ته توجه زل په ځېنو مذهبي او عرفاني لاروکښې یو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ دلته د کې پېمداد د الفنامه د بیلو بیلو حروفو دیو یو شعر نمونه وړکوو - لکه

الف :- اے طالبه الف یو ګوره له فیمه
ددي دوا ړو معنیٰ هیمه
ب وجود ظاهر په .ې شه
عین هغه عکس هوځ شه
ت توحید د ې سته ګوره
چې جلوه کا نور د لوده
ث ثبوت د ے د ذات دے
کل دا غیر ثبوت دلات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې یو تفصیلي کلام لیکلے شوے دے د کې پېمداد د الف نامې شرح لیکلې شوې ده چې درېو کسانو لیکلې ده ، یوه شرح د حاجي عبد الله قصوري "کلمات الوافیات" ده دویمه د حاجي بهادر کوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده او دریمه شرح د عثمان ده ددې دریمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل "پښتو د خپل کتاب" د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې ځې لیکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پیل کښې دکریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه وروستو ئې دمخزن
څخه نورې کښې شروع کړې دي. د شرح په دې نسخه
کښې دکریمداد الفنامه د "ن" تر پټې پورې را غلې ده
او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده. شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي. د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم را غلې او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړې
خو باور پرې نه یم.

او بیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم داد مل صیب لیکي:
موږ ته دکریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې دا غلي دي.

" الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د شارح په توګه معرفي کړے دے
خو باور پرې نه یم.

او بیا ئې دې عثمان باره کښې د څپد بل یو کتاب چې د کوئي مخکښې
را غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي
ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې راغلي "الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق د ګران زلمي
هېواد مل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېواد مل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل وکړم
روکېدے شي چې زما د غه لیکو سره نوي نوي معلومات رابرسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېواد مل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېواد مل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث اوګرځي چې د ده دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېواد مل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب [illegible] پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسول او دا په بنهٔ ډا د سره و ښېلې شو چې دا دې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صېب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې واقعي عثمان دا دې شرح شارح دے دا دې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس ړو بېړے او ېیکلو په کوم کښې چې دوي یعنی حافظ عثمان د شرح سبب ښاؤ چې هغه څهٔ اسباب دي چې دا شرح او ېیکلې شوه دوي ېیکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز با خون هاجی البدعت ویقیم السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین باعلم ربانی شهبازان مکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمة رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را برزبان افغانی بیان کرده وآن معنی هما حقائق ومعارف الاهی بودند وآن حقائق ومعارف الهی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برای آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند وآن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائ تحت قبائ لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید واین شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات وانچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې د الهی تو حافظي محفوظ عثمان « کوم الفاظ ليکلي او کوان هېواد مل صېب دَ دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو د پس ه واضحه شوه چې نهٔ يواځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا شرح ليکلې - سکه چې مخکښې وښيلي شوي دي چې د کوېمداد دَ الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح ته نوم ايښود ے دے د لته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې چې د دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد اين شرح را شرح واصلة الحق باميدانکه حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند اين کتاب و عمل کند اين کتاب را به سبب اين کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معنی و همين دارد رسيدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همين معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق" دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بخود وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ډیکلو داد ے چې په دې د خدائ پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او دا هر څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندنو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته ډهم د فائده او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصيلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېوادمل صيب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته ناوړم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل راکه از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپایٔ دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځانه په ځانځ هغه حصې او ليکلې د کومې نه چې نوے معلومات موندل ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي نو تر کومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات ليک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمن الرحيم نه پس ليکي.

اې طالبه الف يو کوره له ميمه

شرح اې طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس اذان وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پای کې هم هغه الفاظ را غلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو کې ذکر کړي په دې مضمون کښې را غلے ليکلي نو د لته دغه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي -

الحمد الله علی اتمام حمداً دايماً بدوام الله تعالی والصلوٰة علی نبی محمد سيد العالمين صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالی الهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دين غير حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سيد الکل مع الکل صلی الله عليه وسلم بعد ومعلوم الله تعالی و معدود الله تعالی و

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

دا اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هېواد مل
صیب کوم اقتباس د توشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "توحافظ محفوظ کن عثمان
ترا از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د تراً په
ځائے عشی را از دیدن" د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے -
دغه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې پاتې
او ورځ ترې معلومېږي چې کوم کال شوے لیکلے.

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي
چې دد غې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
انحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزله آبحیات تند کوشش
دل را پیوسته دارکه انحضرت چه میفرمائید -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نبی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان
اعتراز کن از انکه هرکه عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است
فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نشته چې دے د کوم ځائے دے خوګوان محترم زلمي هېواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه رح اولاد کښې دے او بیا د اهم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتني او دا شرح د ادوا ښاد قاضی محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ځائي دارنګه صلاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د د غه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے ځوکهٔ مونږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو مونږ څهٔ ناڅهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پدې په دې يوه نيمه کږنه سوچ اوکړو
نو کله چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه
> انحضرت نگاه کن .....

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او
د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله
قادريه سره تعلق لري لکه چې اروا ښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب
روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه
> کړې ده چې بيا روستو هغه يې خپل خليفه او ماذون کړو
> په څلورو طريقو يعني قادريه - سهرورديه - چشتيه او
> کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه
> کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس اود عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې
معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق
د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق سا تلو
وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم چې د
د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د کسان
محترم زلمي هيواد مل صيب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبدالله
اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره ردکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کويمداد په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهي ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهي ليکلې د پانو شمير ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پانو کښې يک دي - ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کوان زلمي هيوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلي او لا تر اوسه په دې نيمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم سو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وښے شو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د کوان هيوادمل صيب دورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د کويمداد الفناعه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" او د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نومونو شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدرمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۶ هـ ش -

۳- هیوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ ع

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ ع

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه او روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کور نۍ پښتو ادب ته څومره ورکړه کړې ده هغه په پښتو ادب کې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نومیالي شاعران ـ لیکوال ـ ادیبان ـ عالمان زیږیدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا ګڼلی شي او ورپسې اشرف خان هجري ـ عبدالقادرخان، سکندرخان خټک ـ صدرخان خټک ـ ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال د وینې روڼ ستوري په ترڅ کښې یو مکه فقیر جمیل بیګ″ ـ د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسلونه هم په دغه نږدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوی ـ چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همیش خلیل صیب چاپ کړی دا ئې لویه کارنامه ده ـ د سعید خټک متعلق ځینې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دی د افضل خان خټک زوی دی ـ او ځینې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې ـ دا ځکه چې تفصیلي بحث غواړي که ژوندی خدای ته منظوره شوه په دې به بحث کوو ـ د سعید بابا حالات په تیاره کښې پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم ددهٔ د ژوند متعلق واضحه معلومات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرچا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څه ډیکلي بس هغه سند ګڼلې شوې. حالانکه تحقیق ډېرې پکار دي چې د دغه لوئ شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے. کېنې د غه شان به ئې څوک د افضل خان خټک زوی یادوي او څوک ئې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي   شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نه دے زر به ئې د هغه زوی کړي ولې ډېرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بېل بېل شعر جائزه به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوي شاعر یا لوئے خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز د سیلي چې د افضل خان خټک زوی دي نو بس د هغه زوی شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر ئې د افضل خان زوئے تړې جوړ کړي. سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوی ئې کړو. ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو مطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نو تو کي هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شړی ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایه د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړې لکه د شال په توګه به دا دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې ګ سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس یې د غه پره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې د ریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دا ندې
د ریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر د روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئ ۱۹۹۶ء ګڼه ۳-۵ میاشتنۍ مجلة "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه نوره یې په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق نحوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ دې شعر نه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان رورد ے په قام ختټک او د افضل خان زوے دے. سعید خان په یو رباعۍ کښې وائي -

ے خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې دړو رونړو توکي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې دروڼه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

دا څو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله ریښتین صیب خبرې نه ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړې او کېدے شي چې نور هم بری چا څۀ لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ نظر وړاندې نۀ وي خو ترکومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نوکۀ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقیق نه رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوې لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان هجري - عبدالقادر خان ختټک ، سکندر خان ختټک یاد کړي او ریښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان - سعید خان - کاظم خان یادکړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي - خو څېړندو خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهې نو ملغرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې ده نو ځکه زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا ده چې اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځانان ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد او چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه یې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د
ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کوم ده "چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن" ورپسې ترې مصرعه کښې د خپلې مور د
مرون نېټه بيکې او دغه شان نور مثالونه هم شته زما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هرکله هم چا څه داسې شعر
ليکلے چې دهغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګنده يږي
نو دهغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے ترلے شعر
ليکي ځکه چې د مخکښې روستنئے تابع وي اوس به دد دې خبرې
په تتبّع کښې دې شعر وضاحت کوو اوراتې به ليکو دد دې شعر
له لکه څنګه چې ويلے دي او وئيلے شو.
ګران هېښ خيل صېب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبد القادر خان سکندر خان اخستے او دغه شان محترم رښتين
صېب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اخستے ـ حالانکه که
په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه
ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او
نه روستو چې دد دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بيله ليکلې شوې رباعي دد . په دې شعر

ـه خان که اطلس دا شعارو او دلي دي
د ديو دد يو رو نيو تو کي هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

که غور او کړے شي نو ددې شعر په دوېمې مصرعه باندې مونږ ټول متفق یُو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر د هغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو د دغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول ئې منو نو دوېمې مصرعه "د دیو درېو رونو ټوکې هم ښکلې دي"
نه مراد ځنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مختلفې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو دوېمې "د دیو درېو رونو" نه د غه مختلف الخیال نوموړه څه توک لري .
زما په خیال خو دا دسې کېدے شي چې د سعید خټک " د دیو درېو رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دوېمه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

~ یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولي
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونه شته چې د هغوي نومونه دا رنګه دي ۰ د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بیګ دے د دې دو رو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه رونه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مورېې اميره وه بل رورېې مېربازخان چې مورېې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک مېرباز لور وه - چونکه سعيد بابا د دغه زمانې د ے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف د ے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د د ديو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر د ے او ورپسې وايي "د ديو" نو په دي "د ديو" سوچ پکار د ے ولې چې د سياق و سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سړي رونړه يادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک يې مراد و ے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه دا سې ليکلي وو -

"د ديو د ديو زامنو ته کي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې وارو رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعر و شاعرۍ علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتو کښې پښتو اکېډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء - نور محمد په نومو نوقلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور رونړه شمشېرخان او مېربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لا تر او سه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې رونړو بيان کړے دے. او دغه شان د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نيشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراتهٔ دي او ښائي يې نه. زما د دې تحقيق خلاصه دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقير جميل بېګ. شمشېرخان(۲) او مير بازخان(۳) مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان. عبد القادر خان. سکندر خان يا د خان نمسي علي خان. سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو دا ده چې هر کله سعيد خپله شعر بيکي نو بيا ولې په دغه دريو رونړو کښې ځان حسابه وي درې رونړه خو پکار دي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته نه بيا يو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه يادا يې خاتمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارہ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مهمندیب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او روانښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي ـ

محمد صدیق یو خوږ ژبے متي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال نه اوشا کښې مړ شوے دے او وائي چې د ښېوي په کړیګ کښې ښخ دے.

ددهٔ یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا ده

دا شکر دے چې مې یار راغے راغے
زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په ۲۲۶ غ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم دا دې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د حاجي عبدالله زویه

اې صدیقه تحقیق بویه

اول رنځ او دارو زده کړه

د غه پس يې ووایه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰ هـ ځوا و شا تېر شوی دی د پېښور ځوا و شا وسېدو. بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحی حبیبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړی دی -

د صدیق د ژوند حالات او دیوان موږ ته نهٔ دے لاس رسېدلے ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ اولیدل دديې نه معلومېږي چې دے یو جوشي او رښتیا شاعر دے دده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې بریښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وي -

ددې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي دیوان صدیق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸ هـ ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صدیق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څهٔ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زمونږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات ئې مونږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نورو ورکو شاعرانو حالات
د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې
وېلے شوي چې ارواښاد حبیبي ئې دیوان نهٔ وو موندلے خو
اوس دغه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات
تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق
د ژوند حالات د هغهٔ ځاۓ ځاېگے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق
په رڼا کښې ئې ځاۓ کړم خو دا هم لیکم چې زما دا تحقیق ختمي او
آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دا نهٔ محققین یکوالړوي د خپل
تحقیق په رڼا کښې راۓ ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې
ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې
بحثونه کړي او ډېرو ښو نتیجو ته رسېدلي او څوک دد غه
بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال
بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او
کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته ئې په نثري او منظوم
توګه لویه برخه ورېخښلي د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل
بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الـدین
او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو
ادب کښې نثر او شعر دواړه وېلے او لیکلے نور کله چې دغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ټوله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نور فقیر بابا زامن به هم
لکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به ئې خپل خاندانې روایات مړکون
ته نهٔ وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مړنتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جمیل بېګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
ئې نوم تیارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صدیق چې دیوان ئې او چاپ دے د جمیل بېګ (د جمال خان) زوی
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په رڼا کښې ئې لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
خټک کښې لیک دي چې د هغوي دیارلس زامن وو څلور ئې بیبیانې
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا
په مناسبت سره ئې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاؤ سره چاپ
شوے دے دغه شجرهٔ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تو له کورنۍ ورځي فن نه وا قفه ده نور فقير بابا زامن به هم لکه د خپل تره د زامنو د شعر و شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون ته نهٔ وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مېړنتوب سره سره په ادب باندې هم خور ورد دی او دغه ورور جمال خان (جميل بېګ) روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تيارهٔ کښې پروت دی د راقم د څېړنې په رڼا کښې صديق چې ديوان يې او چاپ دی د جميل بېګ د جمال خان) زوی دی او دا څېړه زهٔ د خاته نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان خټک کښې ليک دي چې د هغوی د يارلس زامن وو څلور يې بېباني وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقير بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وايي چې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاو سره چاپ شوی دی دغه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه یې دا دنګه وو
محمد صدیق رح - محمد اسحاق رح - محمد ابراهیم رح - محمد عتاق رح - محمد صالح رح
محمد صدیق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه
پس د پلار د سجاده نشین وو مزار یې د خپل پلار د قبر د چار دیوار ی
نه په مغرب کښې ځان له چار دیواري کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پرښه عالم شاعر
صوفي ولی الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد
کښې شمارېږي -
د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
ارواښاد عبد الحلیم اثر افغاني په خپل یو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ بانډې لیکي -
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم
د محمد صدیق کشران رونه هم د دهٔ د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پرښهٔ شاعران وو -
د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هیواد
مل زلمے په خپل یو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ بانډې لیکي -
دیوان صدیق :- ویونکي : صدیق - د تدوین کال نامعلوم
د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

یک دود ؛ خټکي - کاغذ نړے کشمیرے -

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د خټکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوره یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود خټکي دے او په دې لحاظ هغه خټک وو که څه چې بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق خټکوالي ثبوت . او س دا ځو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائیګي او سلک پیژندنې طرف ته چونکه د صدیق د ژوندانه نېټه پوره نه ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبیدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي -

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
ګور په شهزاده کا د غه تورځوني غبس

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
بڼهٔ بڼهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

دهلک د کلمې ځخه معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) دکلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحیح معلومه نهٔ ده ځوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ه ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به یې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ه وي او کهٔ چرې مونږ یې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه یې ۱۰۲۳ ه ده د وفات کال یې ۱۱۱۶ه معلوم دے او دا کال یې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۳ ه یې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ یې د شلو یا دویشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ وادهٔ دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۳ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

نو ۱۰۴۴ھ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ھ کښې یې ولادت کړے وي او چې محمد صدیق یې د دغه روښنې ولادت نه پس اکښېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صدیق ۱۰۷۰ھ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ھ نه چې ۱۰۴۴ھ لرې کړې نو د پلار عمر یې په دغه وخت کښې ۲۶ د شپږ څلوېښت) کاله جوړېږي او د صدیق عمر په ۱۰۷۰ھ کښې (۱۲) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالي وخت وي دا دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ زوی دے -

دا خو یې وو د ژوند د زمانې حال اوس ګورو چې صدیق په دغه غزل کښې د خپل ځان ځانګړې باره کښې څه لیکي -

د رنګه که وطن په تورو غرونو د صدیق دے
مه وای په نوښهر مسکن یې مه وای اشنغر

او بل یو شعر کښې دا دې غزل لیکي -

که د زړه رضا دې ده چې مجنون ګورم
تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل یو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې لیکي -

چې د زړه په دا زمې نه پوهېږي څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خدایه د نوری
د رنادو سرې دانې پېښ نه دے نه شي
خدایه وتاته کړې رنادکو کښې دیري

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې او شي نو هله به ترې نتیجه راوځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے. نو دا دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صدیق دے کوم چې دَ جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې دا دوي کلے اکوړے او چشمې او خواوشا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګاروچې د غه هم دَ دوي جائیداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لویه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کیدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې ئیکوال او لوستونکي دیو بل صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصع دَ افضل خان ختک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاریخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

چې ناصر خان کابل ته او رسید و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
ملک وو د بارک شاه زوې په تحصیل روان کړه.

دا دې نه معلومیږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته راستلي دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسیږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغفر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د استغفر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بیګ رح زوی دے د افضل خان ختک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصّع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شتغفر په لور هم را غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغفر په ښېرپاؤ نومې کلي کښې په ګڼ تعداد کښې د فقیر خیلو میاں ګانو په نوم څان له یو چم کښې میشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغفر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع درېغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ د صرف په دې صدیق د اشتغفر کوله نهٔ شو دا سې خو دَ صدیق د تورهٔ زوي سکندر خان ختک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـه همېشه د خپل وطن امید رجا خودم

د غه نې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به ځه کوو -

ـه تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته یو ښکاره او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے دهغه په دې شعر کښې موجود دے

ـه چې د ډېره په راز مې نه پوهېږي ځه کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدا ے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده سکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ـه په تیراه په سوات په خوړه دړېه در شوم
بیام کوم لوري ته ته بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کېږي تشبیه د انادو سرو د تو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي دهغې متعلق دوست محمد کامل اروانباد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۱۲۱۹ کښې

خاورې ته نږدې مغرب رویه ځنځه شمال ته دسرائې
اکوړه جنوب ځنځه مشرق ته د منتهئ مشرق ته
دا تول ځایونه د ختکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقق سرفرازخان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمید یه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوړه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د لته کښې لږ غونډې یو دوه کسرېږي دا خلم -

خوړه کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوړ خیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېړو اوښې رکوکښې ، ګوګړې په کې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او د دې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د ختټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

د لته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او ترهٔ د هغه دیو شعر په رڼا کښې یکم هغه شعر دا رنګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
که دا ستاستر کی را وچار یاسم ځان ته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي لهجه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا دَ کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا دا حترام او عزت په توګه "د خان" په لهجه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختک چي د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښي وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چي بیان عبد القادر کړو
درو غژن یم که بي خان وائي بل یو پښتون هسي

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښي وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بي حیا ده

کامګار ختک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چي کامګار اوو ے په پښتو کښي بي له خانه
له دا هسي کښلي نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید ختک هم وائي -

خاَن که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې روښ تږ کي هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څوځایه د خاَن په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندي
دا دب په مقتضي د خان شرف دے
شیدا "خاَن" په دې کامیر د شاعرانو
که مرد وته بې عرض دي تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ښې مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره ځکه د هغهٔ د زامنو په ځان په شعر کښې اخلي. نور چا که ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے خو ځینو زامنو او ورېرونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه ورور جمال خان زوی صدیق ئې هم د خان په نوم یاد ه وي د خپل خاندانی رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي لکه په خپل یو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

توره شړیکه به ده نیمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منډیل په سر
واړه ټوپي شول پښتانه چې پسې ځغلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غواړي زر
حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
شور په شهزاده کا د غه تور خوني په سر
روان ئې زهٔ هلک وم چې پرې ډوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو چې مغول شول پرې دبر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولاکوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغلو حمزه کوره ګیډي خس

حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هیڅ کاره نه بې حیا نامرد بشن

په دې شعرونو کښې ئې زیات رنګ د خوشحال بابا د خیال ښکاري صدیق هم ځغه پښتنو غند نه کړې ده کوم چې د مغلو په سرو سپینو پسې منډې وهلې او خپل ننګ ئې په هغوی خرڅ کړے وو او دې شعرنه ئې خو هغه خاندانې جذبه غیرت ښکاریږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دریا شته
نه ځ بنګی غلجي - له پښتنوخانې شوغر

او دغه شان د خپل ننګیال توریال ترهٔ خوشحال بابا و ینه د صدیق په رګونو کښې تیره شوې ده او صدیق هم د میړنې خلقو تاثه کړې ده په دې حقله ځپرنوال دوست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي -

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د نورې پوړي شاعر دے په اشعارو کښې ئې ډیر داسې غزلې شته چې په نازک خیالۍ کښې د حمید او شید شعارو ته ورول دي د شال دیاده د دیوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شئ خو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات ښدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مېړني شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یاد مېږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کېږده نوي ځه وي
ځوان به ځان کاندي د توروپه مېدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صدیق د قیعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که اوکتے شي نو د صدیق شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے دو یعني صدیق یو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي یې اختیار کړې وه لکه دا لاندیني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه تریخي شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ځي مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردوده

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو - منازلو د پیرۍ او مریدۍ اداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رنړا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نه دے سوانح یې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رورجمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندازه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے ۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او
کلے یې خوږ او خوښاد ښودلے دے ۔ او د خوړې کسر کښې یې ستایلي
دي د مغلوب یې وژلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
مېړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړي ۔ او څنګه چې یې د تره
د ایمل خان او دریاخان سره د هغوی د مېړنتوب په وجه مینه
ده نو دغه شان یې د ایمل خان ۔ دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې ۔ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم وئیلي ځکه یې ختکو الله داد که چرې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د هغوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ دے تېرو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خان (جمیل بیګ) فقیر بابا زوې دے د خوشحال بابا وراره
دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تیاره کښې دي نو په تېره تېره یې د دوي
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رایې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات
دا پرسېره شي ۔

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ م

۲- فقیرخیل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخیل میان ګان انجمن اتحاد فقیرخیل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ م

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ م

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ م

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ م

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحي پښتانه شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے - د کوم ځای دے - د چا څه دے - د کومې زمانې دے - دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتو شاعر په باره کښې پیدا کیږي خو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږی ول نه دي پکار بس خو یې د څېړنې د کتابونو پاڼې د کول پکار دي - خبره دے که نور د علم تنګي پرې بیا اډانه کوي - حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم پې توکه یکي د ټولو نه مخکښې به زه دلته د ابراهیم باره کښې د مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا که زه د خپل تحقیق په رڼا کښې څه لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي - په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کیږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې راغلے دے - د پښتانو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده - یو انګرېز محقق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را اخستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال
> داده چې نوموړی دی د کالوخان د غه ابراهیم
> شاه وي څکه چې دی د کلید افغاني د تدوین
> د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د
> فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده
> ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره
> کښې نور څه معلومات چا ته هم نیشته . (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۲۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري د
> تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د
> اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس
> ور غلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے
> په آخر کښې لیکلي دي
> " محمد ابراهیم متوطن خټک مصري باندې "

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۱۱۹ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵ .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانړي ملا، د مصري بانړي نوښار تحصیل وو نو کېدای شي چې ابراهیم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي او ځکه يې صفي الله خټک په تېرو شوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېنا نه پس هغوي د ستر محقق او ارښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ لیکي.

د ښاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات د مشهور بزرگ پیر بابا صیب په اولاد کښې یو ډېر لوی عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د خوږې طرز اسلوب په لیکوالو کښې د موزوني طبقې شاعر او ادیب تېر شوی دی.

په بل ځای کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ د پټې ستورې کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء د اثر صیب لیک لیکي.

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک په پیروي کښې دی هر کله چې صفي الله خټک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ ه کښې دده ذکر د تېرو شوو عالمانو په حیث سره کړی دی او د میاں صیب محمد عمر د چمکني زوی عبیدالله میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر " په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې ددهٔ ددې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت
> میاں ګل په ۱۲۲۳ هـ کښې وفات شوے دے نو
> وښکلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
> کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د پښتو ادب د شاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د یل کتاب "د پښتو غزل" چاپ پښتو اکیډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۲۴۴ باندې یک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

> ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرستده
> صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰هـ په زمانه کښې
> تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک
> قیصې هم لیکلي دي۔ قلمي ذخیرهٔ ئې په
> قبو کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل ئې
> کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې
> د پښتو د قدیم غزل تولې خوبۍ لري ځو نورې
> غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
> درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې دخپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سراے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې لیکي۔

> ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ۔ حالات او دیوان يې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغاني په ذریعه یو غزل ترې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو ۔

ـه

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر پرې کړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم څکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم
د یاد داشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړدیم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن وا خله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم څکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمي هم د ابراهیم باره
کښې لیکي -

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم
را از چمن بې نظیر ، گلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات
عشقی میسرود تذکره نویسان ، پښتو شعرو شرح حال ویرا
ضبط کرده اند ازوست -

بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
ابراهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا
کښې هغه بیانات چې زمونږ پوره وړاندې راغلي دي د ابراهیم په باره کښې
تر ټولو ښه ښکاره وه چې څوک وو د کوم زمانې وو. شاعر وو
بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې نور شان
سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي
چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف
بیانونه بیان شوي دي ښاغلي افضل رضا صیب په یو ځائے کښې
لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن ختیک د مصري بانړې
نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا ثو صیب په وېنا

۲- زلمي هیوادمل فرهنگ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت
تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکې کوم چې جیبې جبب لیکلې دے۔

البته اروابناد جیبتې جبب په گمنامه شاعرانو کښې راځولے دے او هغوي ته ئې حالات نۀ دي معلوم د هغوي دا یک دَ قدر وړ دے۔

دا ځکه چې زما د خپل نظر په شله روښلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زۀ څېړنوال نۀ یم خو د لته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نۀ وایم - د لته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څۀ معلومات او د خپلو معلوماتو د نځېر کړیٔ یو کول غواړي - او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میاں ابحتو گل کاکا خېل تالیف دې کښې ذکوهم شته میاں ابحتو گل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښې لیکلے دے او په دې کښې د پښتو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درجه شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې -

میاں نځوکل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه بغیر معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ په مونږ ته یو لار او ښائي زمونږ رهنمائي به وکړي او بیا به مونږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باندې ددهٔ او ددوي د خاندان لوې احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - لمسي کړوسي يې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل ورور خوشحال بابا نه روستو نهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ددې هم شخه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ په باره کښې افضل رضا صاحب پټې ستوري نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک کښې په دو مینو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے - ددوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمي پېښور کښې پرتې دي د غه شان الو شیف مسټي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شېخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي مېدان کښې د چانه روښتونه دے نو د غه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي ـ سکه د جمال خان بابا زوی محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے ـ

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے تر کومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوی دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو ـ صوفي وو بزرگ وو ـ لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د دې به زهٔ د خپل کوان مشر میان فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم ـ

د جمال خان بابا څلور بیباني وې د هغوي دیارلس
زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځه زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي ـ

۱ـ محمد ابراهیم ۲ـ محمد اسحٰق ۳ـ فقیر محمد صدیق ۴ـ محمد عتاق ۵ـ محمد صالح (۳)

۳ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ص

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پر وښتې ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې نظير وکش
بې تمثيل ميان افضل گل او کليد افغاني کښې ياد يې شيرزر کړے
دے گمنام نهٔ دے گمنام ځکه دے چې چا تحقيق نهٔ دے کړے دَ
فقير جميل بيگ رح جمال خان رح زوي دے ځکه چې هم په دغه کتاب کښې د
يو بې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځاے کړے دے.

د غه شان ښاغلے افضل رضا صيب ليکي چې هغه د مصري بانړې
متوطن خټک چې د تحصيل نوښار يو کلے دے او سېد ونکے وو د مصري
بانړې ئي: محل وقوع مصري بانړه په اکوړې کښې د سيند په غاړه
ده بلکه دا هم د پخلے شي چې اکوړې او مصري بانړه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سيند يعنې اباسين خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو
کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - ښېدو او د غه شان په نورو ځاو شا
کلو کښې آباد دے - دا هم يو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهيم بابا رح
په مصري بانړه کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چې مصري بانړه
او د غه ټول نزدې ځاو شاکلي ځو د هغوي ملکيت او جايداد و

دلته به زهٔ د ثبوت په توګه د اروا ښاد ستر محقق عبدالحليم
اثر افغاني صيب يو ليک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل يو مضمون چې سرخط يې "اخلاقنامه" دے کښې ليکي -
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحق رح - محمد ابراهيم رح
د محمد صديق رح کشران رونړه هم ددهٔ د پلار محمد اشرف خا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتنه شاعران وو په شال
کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل
راوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پرې پرېکړې په ميدان کښې سکه فرد يم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي يکې په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په لار کښې روان فرد يم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنا فی الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ليکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب يک - د لته کښې اثر صيب هم د دغه ابراهيم باره کښې مل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه مخکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلوم شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپيدو نکے دے نو درې نه معلوم شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۸ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۰ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

چې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بڼرو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اورمې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرچ زړې کهٔ په سل حله کړې فو فو (٥)

د عبدالقادر خان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

٥- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ١٩٨٤ ص ٩٧

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چامونه لے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب ځنې پښتنه کا کو کو
عریشان یې پرسش کا له فرشیانو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوی خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز یو ترسبله کا چې به څو څو
د څوانۍ شاهین یاغي شو رابه نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے۔
د غه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعید بابا سکندر خان خټک
وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلے شوي دي کوم چې
د غه ټول د یوې زمانې شاعران وو۔ او ابراهیم بابا هم د د غه
زمانې د شاعرانو په قطار کښې راوړلے شوے دے۔
په ټول تفصیلي بحث به نوروز نظر وا چوو۔

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ هـ ده۔ د ابراهیم بابا زمانه
۱۲۰۰ هـ لیکلے شوې ده خو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک
همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲ هـ د زمانې دے ځکه چې غزلې یې د یو
بل په قافیه روښان ښکاري۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسرې باندې اکوړې او سپد ونکے دے دغه ئې د اوسېد و اوکلې ثبوت دے بل ثبوت ئې دا سې نیشته چې چرته په یېک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے ـ

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې دزمانې په شاعرانو کښې بنودلے شوے دے ـ

د خوشحال بابا د سکه رور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې ځمون ئې هم د هغوي د زمانې سره دے ـ

ددې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم ئې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه ـ ضروري نۀ ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما ددې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محقیقین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي ـ

کتابونه :

۱ـ رضا محمد افضل پروفیسر پښتو ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ء

۲ـ رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ژباړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هېواد مل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوار الحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اول حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیاروکښې پټ دي دا بوسېده کول غواړي - څو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لويې لويې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لويو لويو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې څوندي پراته دي او د دغه خلقو سره ئې هيڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د دغه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پرلوئے زیان دے کهٔ چرې د دغه قیمتي علمي سرمایه دا بوسېده کړے شي نو دا روان وخت نسل به ترې د پرخهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار ځېل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نوره هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څه با وجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي
چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زه ئې د کوم نوم ورکې شاعر - عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوی ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې ځېله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکې شاعر - عالم میاں محمد سعید دے یا شو چې اول په دې دنیا
واچوو چې دوی څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په دنیا کښې او بله د هغوی د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري ځ
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوی نامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوی نومونه
دا دنګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیرگلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دې په تائید کښې د حضرت کسیرگلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالات قدسیه چې میاں مهتد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوېم شیخ عفان نومېد و چې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفرازخان عقاب ختک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه:- د کاکا صیب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو -

د دغه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د ورونو باره کښې یو شعر داشان پېش کوي

دده دوه رونړه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شیخ عفان اولادته ابک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم وروکے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سپد رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ابک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسې مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د میر زمان بابا جمات واقع نوښوره رود کا تهلنګ نه ترلاسه کړي او منه ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل
بن میاں امیدالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا
بن بهادر خان بابا معروف به ابک صاحب ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاں محمد سعید د مردان ضلعي د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښي زیږیدلی وو د زیږیدني نېټه یې ۱۲۶۳ھ ق ده د میاں محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېده چې په ۱۳۰۲ھ ق کښي مړشوی دی ده غه شاعر. عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دا رنګه دي.

میاں عبدالواحد. میاں غلام محمد. میاں غلام صدیق.
میاں سلطان محمود، میاں سید محمود

په زامنو کښي یې د غلام محمد اولاد نه وو او د نورو زامنو نه یې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښي د ابک خېلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میاں محمد سعید دوه بیبیاني وې. میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن یې د کشرې بي بي نه زیږېدلي وو. په زامنو کښي یې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلی په د غه جونګ کښي د دیارلسمي او څوارلسمي هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښي د یو څو نومونه دا رنګه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر لیکي. ملا فضل محمد. علي احمد. خیری. مختار. خاکسار. میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دی. وغیره نورو شاعرانو شعرونه. دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان څاځ څانګې. اولاد او زیږیدني متعلق معلومات.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجری پېړۍ یو نوم ورو کے خو بډ ژبي شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره يې شعر ویلي دي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س او س په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره يې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ےدے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۷ مخونه لري په هندو پرېس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هېوادمل صیب په کتب خانه کښې موجوده ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم د رزم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختيځي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میتره دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهي لیکلے شوے دے یوځو مخونه ئې په شنه سیاهي لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهاریار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب - بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده دکتاب په باب " سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود " او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خو د اختصار په توګه به دلته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه ګرداب ملک ننګرهار کښې د داکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د دکي غلو مفسدانو
دے شهید کړو احوال وا وری اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډیره غمه او د کورنۍ د اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د ا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د را قم سره د هغوي دلاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ء کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د اسې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو سخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوز ته دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لازم شکته کوز د کن ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې يار نه مې څوک دوست دلارې مل وو
يک تنها زما په زړه دغه غوبل وو

د کتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نو رمې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ور سره هم شته دے ډېرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که يې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسي کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته ده دائمه

د زقوم قیصه په صفحه ۸۵ د آغاز داستان جنګ بادشاه زقوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلم راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا ددې قیصې وارث دے
هغه کاندې په دا رنګ داوره ته بیان
ما یېلے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډیر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځلیدلې لکه ستوري د آسمان
ډیر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان د رب متین
جبرائیل راغې په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په نزد د خدائے دهر نبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم د غه دے یو دم معطل نه که
د عراق په نواحې یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره وائم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ما له بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په " فی الخاتمة کتاب د تاریخ " په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوي ګوډې هم غاړخلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو د دې د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتویشتم خلقه
هم سنه د هجرهسې نویشتم خلقه
دیارلس سوه پې دپا دپا سه دیارلس نوی خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توی خلقه
په توی ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۲۴ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میټر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
و از کیفیت احوالات ملک آسام

لیندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېر ولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سرکړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاېی هائۓ نه

بنګال ته د تلو سبب دا سې ییکي

چې کاروشه د تقدیر ټول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروېي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم اندوه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځي آشوب کړه

دګردش د زمان دا غـــله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
را روان شوم د خپل ملک بجـــملي!
برابر دا محل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلې شوم
د پرا شنا مې رسول خاص بـــهر د شهره
خه مـدار عزت مې شـو په دا دهره

د کلکتې د یو جماعت باره کښې ییکي -

خاص په شـــهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ یې مثال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد دپاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناګئت يُ په کښې ستائيلے او په يو ډير ښکلي انداز کښې يُ د جماعت نقشه زموږ مخکښې پيش کړي

په دې سفرنامه کښې يو غزل بمعنی عنوان لاندے ليکي چې يو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرميږلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُميد کچکول په لاس هر ځائے ويلاړ يم
داسې ورنيشته چې زهٔ نهٔ يم ور غلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هيواد شو ر: نه پاتې کحد او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بيت ليک دے

که يو ځل په چا پيښ چرته زمرے شي
غټ صورت به يُ ويرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبے سفرنامه منظومه دخوشحال بابا "سوات نامه" ده او بيا ورپسې ميان محمد سعيد ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دی چې په دیار لسمه هجري کښې يې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم وليکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حيثيت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو ډېره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورکی لوی شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوی او د کاټلنګ کلي په لويه هديره کښې خاورو ته سپارلی شوی لوی خدای دې جنتونه نصيب کړي امين دا دوه نوم ورکي شاعر، عالم ميان محمد سعيد چې ما د تيارونه رڼا ته کړم هيله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي.

کتابونه:

۱- محمد سعيد ميان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه يک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساول ډهېر (مردان)

۲- هېواد مل زلمي فرهنګ ادبيات پښتو (فارسي) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفيع حبيب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حليم ګل شيخ - مقامات قطبيه و مقالات قدسيه (فارسي) جنرل پرنټنګ پريس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاريخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند يونيورسټي بک ايجنسي خيبر بازار پېښور-

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء
نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پریس
پشاور ۱۹۶۵ء
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میاں سفرنامهٔ بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظوم
نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته ورېښې منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلي شوي څښې چاپ دي او څښې اوس هم قلمي پراتهٔ دي ـ چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر، عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن لوړ مقام لري ـ او دا کتاب په پښتو کښې د طب د ومبنے کتاب ګڼلې شي ـ په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي ـ

ےه

کهٔ په سر دے شقيقه شي

پروه سترګو عقيقه شي

حنا داخله ښه ئې آس کا

تهٔ ئې پوه په سرپاس کا

ستا صحت به ووشي ګوره

تهٔ ئې پوه دې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې نوندي ده او ذکر ئې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښنکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ه کښې لیکلے شوې ده.

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر ـ لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دا د غه طب نامې د شروع کېږي و نه یو شعر لیکلے چې دلته ئې راخلم ـ

د حاجي عبدالله زویه

اے صدیقه ! تحقیق بویه

اول رنځ ودارو زده کړه

دغه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د مِعزّالدّین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپرېل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې د دې معرفي کړې ده.

"معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے. د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ه کښې ئې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ه کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختکو د علاقې د موضع تنګار و د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلی دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دې میاشتینۍ مجله پښتو سنګوان مولانا عبدالقادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
څو دي دي دا صاحب د رنځ
تړې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ څوړي د هندوانې
د پخې تا د اوږې
دا فائده ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې څوک راوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرګان د چا اسود وي
کهٔ ئې جهان تر ېې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۷ کړے دے.

زما دد ې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو - چې په علم طبابت ې په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او دارو ګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب د لته . معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې په ښځه منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما دَ نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې روښځه منظوم طبي لغت ګنړم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو ښکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښزو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړي ده . دد ې نه مخکښې چې په د ې لغت بحث اوکړو ښه به دا وي چې دد ې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم خو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دد غه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او د پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د دارالقلم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجره نسب د کتاب شجرۀ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۲۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فریدګل
ابن فقیرمحمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور، و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم وُ میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یارحسین) کښې سکونت لرلو او اوس يې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوئے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږیدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو دا ښي معلومیږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږیدلے وي - دد ې نه معلومه شوه چې میاں تحمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منځومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاۓ ځاۓ متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې ووره

دے زما سکونت ګورہ

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد یږي

دیارلس سوه حسابیږي

څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)

پس لدِ اوس بس دینه

دد ې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم

ماهیت کښې زهٔ خانخیل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رحمه الله چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پس نوۓ ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر باباۓ شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا ئې د خانقه او سرداری ژوند تېرولو خولوۓ خداۓ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړه بدل کړو سردار ي - خاني ئې په نته کړه او د طريقت لار ئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا نموده د مياں تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه اوس را ځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ياديږي په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ ليکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۲ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۴ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرقوم کاتب په خط ۱۳۰۶ه ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نه دے ليکلے او دا وياړ مياں تجمل شاه فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښنے حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېووُ- سبزو، څناورو مرغانو- معدنیاتو، ګیاکانو نومونه په الفبائي پټۍ کښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو د پاره دشفاباعث جوړیږي په دې لغت کښې ددغه توتوخیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ذړښکلي اوازسره بیکلے شوي دي چې دهغوئ دشاعرۍ معیادترې معلومیدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میان تجمّل شاه فقیرخیل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو څو اهم کار داهم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره بیکلي چې نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه(میسټیریا میډیکا) ورته هم وئیلے شي ددې کتاب شروع دربّ یسر وتمم بالخیر- یا فتاح- اَلشُعَراء تَلاَ میذُالرّحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰنِ الرحیم وَ مَا توفیقي اِلاَّ بالله؛ عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس دکتاب نوم داسې بیکلے-

مفردات افغاني از تصنیف میان تجمّل شاه فقیرخیل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره بیکم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے مثس ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

در بیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب ددې کتاب   د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره   تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځاے باندې مقام شوم   له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ یاره   یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو   چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ ستړې پر محکم وو   د رنځور دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض دوره   ددې نه شو خوې کوره
هر طبیب چې به راتنه   چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښل   هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج   دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو   په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت   ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب   ما په ځان کړو زده واجب
زمونږ ځاے کښې یو حکیم وو   ډېر حاذق په خوې حلیم وو
ماله ده کتاب میزان   کړو شروع واوره بیان

میزان ده څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه،
ما به ځان څخه بېل بشکوونه

چې مېزان خلاصه دو روره
د هر لغات جمع شو ګوره

ماوې پاتې ګران لغات شو
زه کول ئې ضروریات شو

یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو

ما له هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو

دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - یونان دي

دا پوهېږده په وړاندې څه ته
زیاتې رسېږي مه کوه ته

زړه زما شو ډېر پرېشانه
ګورزېږم به سوګس دانه

حکیم نهٔ وه په دا شانې
چې کامل وي طب کښې جانې

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته مې راېس

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو　　هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو　　ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو　　مخلوقات ورته چندان وو
مګر زۀ ورته درېره شوم　　پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو　　ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو　　هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو　　طبابت زما کامل شو
راغات ماته مخلوقات شو　　زوګ مې خوږ په هر تماشو
سائلانو راته سوال　　تل کاوه په دا منوال
یو لغات کۀ شي تیار　　د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دیداره　　یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان　　چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا یاد ي
یاده دي کۀ څوک بنده کانږي
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زرشي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۲۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تورې سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۵.۱۰ سنټي میټر x ۵.۷ سنټي میټر دجړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقه سره لیک دي هر نوم په تورې سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څوکور شکل کښې تاو کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دومبني باب شروع دا سې کوي -

باب اول دربیان ادویه که حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الالف دا دومبے معنی او خواص د آبارزده دوېم د آبنوس - دریم د آمیس ځلودم د آبیل په دې ترتیب سره لیکي دلته به دد دې یو دوه مثالونه او لیکو چې دد دې کتاب په صفحه وباندې لیک دي -

۱- آبارزده !

آبارزده کسره دلبره — عربي ده لب شکره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوناني کښې زما رور ه ... امو ییقون بلې ته گوره
په رومي کښې هم دا نوم دے ... حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے ... نوم ئې بنگ دې ښه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي ... سوي مس هم د دنوم دي
دا هم سترگوله پکار دي ... ښه دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې ... سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که ... دا شه زده کره ښک نفسه
په رومي کښې امکینس دي ... سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسي هندي کښې یاره ... پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے ... ویه وله یارې گوره دے
حار یابس دي زما روره ... په دویم درجه گوره
شپږ ماسې قدر لرینه ... یادکره ته په نوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو دي نه د میاں تحمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لگېدے شي چه د یوشیز معنی ئې په عربي، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو ... فکر مند زړه مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زهٔ د فکر په دریاب — شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر یوځ عظیم دریاب وو — ذرهٔ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غونډې ګوران — ما کوټو تیارهٔ کښې جان
جنګی نون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پسخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس — ما پیدون کړل د پرېتیاس
په نامه د خداوند — و بښش کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش — طالبان دې د پر د لس
دې د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت نوا شي
چې لغت راشي ستومان شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت دده چې پرېږدي — شروع کړي کتاب کښېږدي
بعضې لولي نهٔ پوهېږي — عبس تېرول عمر کرېږي
د لغات دے دُر ګوهر — بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار — دي قسمت په طلب کار
حاجتمند چې نفع مند شي — مطلب بیا موي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې را ته کوینه — شاید خدائے ما او بخښینه
د الله کړي خپل دیدار — د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته — فضل غواړه د الله ته

کهٔ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي.

سن د هجر چې یادیږي
دیارلس سوه حسابیږي (۱۳۰۲هـ)
څلور نور د پاسه دینه
پس له دې د بس اوس وینه

ددې شعر نه معلومه شوه چې دا کتاب میان تجمّل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۴هـ کښې لیکلے. دا وو په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت او ددې د مصنف میان تجمّل شاه فقیرخېل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمّل شاه میان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هیواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - دکوک کښېکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ - فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک سمبر ۱۹۹۱ ء

۷ - د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ء

۸ - مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹ - مجله پښتو درې میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او نورې چې په چا کښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي - حالانکې په ن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند یې کڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډیره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علومونو احاطه کوي - څونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوی ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا دې
موضوع حق اداکوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار
دی. یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه
وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی. خود شناس،
مردم شناس دی. سیاستدان دی. سردار دی د عمرانیاتو
ماهر دی. پت پال دی ننګیال دی. جنګیال دی. سپه سالار
دی د طب پوهان دی. د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي
اثارو مشاهده کوونکی دی. د نازکو احساساتو خاوند دی. شاعر
دی. عالم دی د ښکاریاتو ماهر دی. پښتون نفس شناس
دی سماجي او اصلاحي غړی دی. فلسفي دی صوفي دی
سیّاح دی. مؤرخ دی. محقیق دی. د هنرونو خاوند دی
او د ډېرو علومو نه خبردار دی. او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا
هغه حکیم دی. دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه
ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه
شخصیت نه ډېر متأثره ؤ او څکه خو وائي -

ان حکیم ملّت افغانیان
آن طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او
علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټول
په خوشحال بابا کښې موجود وو. خوشحال بابا که د کائناتو
مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم د پر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي ځکه خو وائي -

د خوشحال وینا معقول دي
پرې به پوه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او د اټول علمونه ئې مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوئې دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او ځکه خو وائي -

درست دیوان ئې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه میدان ئې هم کتلے او که په د غه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم وُ هغوئې نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده وُ او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښهٔ شان خبر وو او ځکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وینا به وایم مختصر
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نه وي چې هغه به د دوي په شاعرۍ کښې نه وي او ځکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

ؔ کړ خوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

" د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره هیڅ یو مضمون هم غیر نه دے "

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده که قطعه که مثنوي ده
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نه ئې وزن نه تقطیع نه ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او داد هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام، صنعت ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعري - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښکلي د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عوض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټه وهلي نه وي او موږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکیم موږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابه حکمت په دا طریقه را ښائي -

- ورکول تورې وهل دا دواړه بویه
  چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
- یا تکیه د یوه خدا ے ده یا د تورې
  په جرګو مرکو نهٔ شي کار تمام
- کهٔ سردار د خلقو زړ لري هر
  بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وايي -

پچې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم را ښایي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو يې عقل ډېر وي
بیا هم یو به ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون يې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ

او کامرانۍ راز ورښايي او په دې حکمت يې پوهه وي چې په

کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي-

لکه وايي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه يې کم وي له چا څه غم لري
چې دا يې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته ګرم لري

دا خو يې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه

د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسري نښاني هم په

ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ ري بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نه کا
چې مبد کړه دردے هغه به يار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په ژبه شوي - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائې او وائې که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تپرولو تجسّتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ندا د ے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کېږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي ترجنګو نه
که پخپله د خپل ځان په بدی نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسو نه
په خپلو انو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په مکو نه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه ميړونه

په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه

د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه

هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه

درته وايم چې په کوم توکي به روښن شي
چې د هر چا سره سکې بې ځوابونه

همېشه اوسه خوله پټه نکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وینا ګانو نه څه لږ ډېر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځاے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پچې ښځه مې څېر کسړو ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خېر ښېګړه

وکړې ورته کارونه خېل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام کښېږي د نیکو نام ګټي
د ځو یدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور بې غوروزوه په سخاوت

پت

سر دې دروځي مال دې دروځي پت دې نه ځي
د سړي د چارې ګل ځوبې په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که توانګي په خزانو د قناعت شي

رشتیا وېل

رشتیا کړه د هیچانه مه وېرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ یې په منت موے واړهٔ مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرهم پکار هم نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري ککرۍ یا به کامران شي

د غه شان کهٔ د پښتو یک دووڅو نو په منفرد اندازکښې
یې د زنځیرۍ په توم ایجاد کړي کهٔ د فراق سندرې یې وپلي
نو صغه یې هم د حکمت او دانش په رنا کښې و یلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرګنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت
کښې را ښودلې نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غيرت او
عزت پټکې دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو
زده کړې او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمارشې -

ه   چې دستار تړي هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم ودانش لوئ
شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو -
څورا کونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او ته يوا څې د احکمت
حاصل کړم ښکلې د بازغونو ي څو يونه زده کړم او ځان کښې
پيدا کړم -

ه   چې وهل څوړل - څورول کا نو ځه نه مے باز شاهين دے
چې يې سوړې لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

بازنامه يې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه
به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې
يادکړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که
يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېر ولو حکمتونه په
ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلو لو د پاره انسان
په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو
د غه غم يې په سر هم اخستے په هر يو تې کښې يې صحت
ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیانو

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو کان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښایي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تاج
زیب وزینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره سره د عقل و صحت و ده هم لازم کښې ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه ته که نه وي
نور هره خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا رازمونږ پیل کړو نو بیا به په رسانه د بیمارونه
بچ شي اووائي -

ا بدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم و یل کا - کم د چا سره کښیږونے
کم ملا ستے کا- کم خوراک کاکمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دے ژوندون
دوې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د بشر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې اوبه د سړي ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځاے کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیره
چې تر دا نشته دارو نیشته معتبر
که ئې موې اوړه تږې ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مکړه څل پدر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلي چې که ... عمل پرې وشي نو بنیادم د ډېرو بیمارو نه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سردرد بیمارئ - د نیم سردرد د سترګو بیمارئ د فالج بیمارئ - د یرقان بیماري - د ګېډې بیماري د غاښونو بیماري - د نس خوږې بیماري - د بواسیرو بیماري - د ناسور بیماري او د ښځو او د سړو نودې پټې او بېکاره بیمارئ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي - پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې د اهم را ښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم ئخه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې دې خوبو مالک حکيم او طبيب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بيا د دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کا د رنځونو

هر څوک پوهيږ او ليکو او اووايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او وئيل ډير مشکل کار دے بلکې دا ډير وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوشتل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څُکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نیشته ~
دا دُرچي په بیان د خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کلیات د خوشحال خان ختک سره د مقدمې د ارواښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور
۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور
۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -
۴- بازنامه د خوشحال خان ختک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور -
۵- طب نامه د خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -
۶- طب نامه د خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور
۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنګ هاوس پشاور
۸- توریالي پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل
۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د دهٔ ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجــلهٔ پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډیمي پېښور -

---

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرځنه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې نه کړه بلکه تر ننه یې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د نوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به پرې نادې وي د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوې بابا خوشحال دا ډېر په اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ ډېره لوې لوې ستر عالمان. شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره دد ې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کتلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنامه دے او د چا ورته پام شوے نهٔ دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او د ډېروکمو لیکوالو ته ئې د ادب سره دَ تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوې خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې دَ خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف د غه نوم ئې په دې تولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دوي دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوابي ډېر سته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېرېدونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) غونډي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويې پاېڅ مريدان ئې په سلسله چشتيه کښې پيدا کړي دي دغه
لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق اوغم
په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې يوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل
وئيلے شي اود فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل ميان کان وئيلے
شي دا قسم هم ددوي نمسے دے جميل ميان د علم ظاهري اود علم
خفي علمونه لرل اوليکل - لوستل - د هغه به ئې په ډېر ښکلي انداز
کښې کول ددې متعلق په مناقب فقير جميل بېګ د شمش الدين کاکاخېل
چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سريزه د ميان فردوس شاه
فقير خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې ليکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې یې
د خپلې کورنۍ بېرغ جګ ساتلے دے او د پرخهٔ یې په فارسي
ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وسپېلي دي په فارسي ژبه
کښې یې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ
پېښور یونیورسټۍ کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي
چې نمونه یې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاءُ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درون کتاب دے
اوس اوس یې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ ترجمه چاپ
کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان
یې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ
کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ویشتو) بابونو
کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے
شي مبل دریم کتاب یې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون
کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسي کښې لیکلے چې اوس اوس یې
د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په
فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې یې د خپل مرشد حالات لیکلي -
د اهم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه یې نور ډېر کتابونه په
مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په
لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي
وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل یې د راقم سره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه درج شوي دي.
۱- شمس العارفين ۲- قدوة العارفين ۳- زبدة السالكين ۴- سراج العاشقين ۵- خلاصة الطالبين ۶- تحفة المقربين.

کېدای شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ هـ د مولف محکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوی ترې استفاده کړي وي دده د شاعرۍ متعلق په وړمبنۍ څېړنه د افغانستان ستر محقيقينو، عالمانو، اديبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقيق ارواښاد عبدالحی حبيبي، دکتور عارف عثمان، عبدالله بختاني خدمتګار، زلمي هېوادمل غونډې سترڅېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته يې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" درېم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبياتو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوی ولي او صوفي تېر شوی دی د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمۍ چاپ د دکتور عارف عثمان په يک سوه کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک مشر ورور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب، عالم او متصوف په حيث

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او دعلاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلے دے
دغه پوهه شاعرچي تر اوسه پورې ئې دیوان نهٔ
دے چاپ شوے د ځواني په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو -

دغه شان ستر محقیق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمي افغانستان کال ۱۳۶۷ ه ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي -

فقیرجمیل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې توتې وئیلي دي -

ددې ویناله پسې ئې د فقیر بابا رجمال خان ، هغه منظومې توتې لیکلي دي چې هغه به ددې مقالې په آخریکم د هغې نه پس راځي -

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیرجمیل بېګ روحاني شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې ئې لیکني کړي دي -

ددې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقیق زلمي هیوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو رفارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي -

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم الیل وصائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت .

.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس چې د فقیر بابا (رحیم خان) دوه درې شعرونه یکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې د زړو شاعرانو د کلامونو یو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي یو څو غزلې هم شته د غه غزلې ژمونږ د سیمې د اکوړي ګړان محقیق پروفیسر محمد افضل رضا په خپل تالیف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۷ء په صفحه ۲۵-۲۶-۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمینو شاعرانو د کلام ګښې خوبېره شته فکر چې ژور او الفاظ چې خوابده دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ چې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې یکلي ټوټې چې د بیلې بیلې واقعې سره ویلي دي که هغه واقعات په تفصیل سره یکم نو بیا به دا یکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به یکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګا رنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روایات چې ژوندي ساتلي او د غه شان نامتو چې هم لکه صدیق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهیم رح بابا وغېره په دغه مېدان کښې د خپل توره نامتو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتیا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزل چې په پښتو ستورې تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کېنې داغلی دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

ځيل خانه به دې ترځه حده همراه دي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجا ړي
مور پلار زامن نمسي د کورې ځه شو
خلقې کړې د اجل سورو ستاړې
بنا ئسته به چون زلمي شو توري خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تو داړې
جماعت ځغله تېرېږي مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته ته یون کړې دحراړې
درسته ورځ لکه سپک ناست ئې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ځرناړې
یو ذره د لاَ اِلٰـه ویره نه شي
نه پوهېږم چې را جېوت ئې که کماړې
چې نیکي در ځغله نشته بد نحو مه کړه
را شه مه توکه په ځیله بڼره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي غوټي نه يو در ښځه نيشته
وچ لاشده سره سپين ې سپېره اهاړې
سم له لاسه کار هس کوو د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دا دے که ځان ژاړې

دويم غزل

خراب زړه چې مې بيمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مې سترګې ديدار لوړ وتله نيولې
تش ديدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جليا وم
بل په زړه کښې مې انګار وو هغه نه دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت ګردن ته مې زنار وو هغه نه دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
شام و ښنګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چړې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چې يو دم په قلندرنه ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نۀ دے
جمال ستا له مخه نو روسته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نۀ دے

دریم غزل

و بېښتۀ سپین ستر ګې تاریکې چینګې دارې
تۀ لا ګوځې خپل پردې په خبس نغارې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا سنه غوارې
ته د کالو خر څې نن له خدا یا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي نوهم د موبړې په زور کړا رې
ستا په سربا ندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سرپرېکړه په ولاړې

ددې غزلو باره کښې د ځینې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دې او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نۀ یادېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په نو مونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي ديوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي د غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلې شوي دي نو دا دې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے د دې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په ډاګه وېلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او وېلے وي هر کله چې د دغه نزدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے۔

وس را څو هغه منظومو ته تو طرف ته چې دوي په بيلو بيلو موقعو وئيلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیرجمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه -

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل ګرځونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده -

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوې ولی الله اخون څالاک بابا د خپل ښکو ځنځه د دوماکا فروسره جنګ وو نوپه دغه وخت کښې اخون څالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظو کښې اووئېل -

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبارډي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ یې څهٔ پکار دي
اخون څالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دےنهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وائي چې دغه وخت د خوړ کانې د فقیربابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځای د غه وخت کښې د تنکاړو غرو نه ووچې د هغې سره لوې خوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا ؒ خپلو زامنو د لنډي، اخون احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب ومستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب ومستي ولیدله نو دې فرمائیل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځاے کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر دده زما به هله شریعت شي
خار کپوړ که ننه وي ننه وي
د فقیر به څه وي څه وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې اود خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره زړه بداوے راغلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو اود حمزه خان بایزي ه چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدونکي دو دخوشحال بابا اخښيے وو زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان اوجمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګي ورکړي په موو وو قتلان خان چې د دوي رود وو د هغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اوو ښل -

اس دې وي په س دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ډېره شوه ترقي يې اوکړه

وايي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تو له علاقه يې لوټلې وه د هزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې دۀ بنديوان کړل او ټول مال حال يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا راغلل چې د صوبېدار نه زموږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتۍ) کښې سوړېدو نو دا اشعار يې اوو ښل -

ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څوک به درومي خدائ د پاره
فقير درومي خدائ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له چهار یاره

او هر کله چې ببري ته سور شو نو داسې وائي -

ببري به څه د خدائ په حکم
څه به ظالم څه به دده بندي کوونه
فقير شو مل د مظلومانو
خدائ يې وي مل چې بنديوا آزاد و

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رپېدل او ننګېدل او تې بوتې يې شروع کړې تول مال حال او خلق يې ترې د اخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مريدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مريدان به ورپسې وو او دا اشعار به يې ويل -

دور دور د فقير دے
د غافل په صورت وير دے
د غافل په صورت وير دے
دور دور د فقير دے

وائي چې يو وخت داسې د اغلو چې بارانونه بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقير بابا ته په ژړا انګو
د اغلل چې خدائ پاک ته سوال او کړه چې باران شي هغوي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه .

قحط سالي ډېره په زور ده
پر بوټلې کور په کور ده
باران دے وروسته
څوک ره که نهٔ وي نهٔ وي
تنګارو بانديې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان پيلې ارمان دے
وروپسې ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوی الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه بنيادزه شول دا هم يو روايت دے چې هرکله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد حبيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وو .

موسته چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نهٔ راکوينه

هرکله چې د لوی خدائے پاک په عشق کښې به ترلږې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېشلو -

هغه موزيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سرومال ټول عاشقان داوُ کا
دا موذي تش لاس کوي چې مېڼ يمه

دا وه دد غه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعري متعلق خبرنه چې دلته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نهُ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رود چې د معرفت لار يې خپله کړې او هروخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوخپل خاندانې روايات يې چرې هم هرګون ته نهُ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټو ټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټو ټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې او کړي چې دده د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائش کال نهُ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جُزق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ١١١٦ ه جوړېږي خښي محققين يې په قياس څخه زيږيدنه ١٠٧٢ه ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکارو کېږي چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهېل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیر جمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سرېزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانی عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۴۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ستمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هیواد مل ز لمی فرهنگ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

په تحقیق کښې

د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چانول د څهٔ څیز بنیادي حقیقت معلومول. د یو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم و ادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوره زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه او کړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي څانګه وي او که ادبي که تاریخي څانګه وي او که جغرافیائي څانګه تحقیق په هره څانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا ډېر ګران

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړکېچن کار دے د تحقیق مېدان د پرارت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نه بائلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو د پاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
دوبېدو پېره هم وي خو دغه ملغرې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغرې به د دغه تل نه را وېستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته یې ختمي نه دے وېلے او نه تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق د پاسه تحقیق کېږي. د تحقیق د پاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې موږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زمانې تاکل
د هغه ټیک او د هغه د شاعرۍ په انداز بیانۍ ژوره رڼا اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغه شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغیره د هغه د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به یې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پېدا نه شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغه
نور چا په روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي. په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي څو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت دے د تحقیق دپاره به د روښني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول يې او جمع کول يې چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله راې پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې د پېر زیات په دې مېدان کښې اهمیت او ضرورت دے ولې چې بغیر د دې نه تحقیق نه شي کېدے دا داسې مثال دے یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې د عمارت بنیاد د پاره کاڼے خته - او نور لوازمات نه وي تیار نو عمارت نه شي جوړېدے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خښتې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع وېلے شي - چې په انګرېزي کښې ورته دا رنګه تکي استعمالیږي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چې لوستونکي سته رسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا ذرائع :- محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور هغې موضوع سره تعلق لرونکې پېوست ماخذونه بنيادي
ماخذ کنړلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ريکارډ موجود وي چې تحقيق کونکي
يا ليکونکي په خپله ليدلي اوريدلي وي يعني په بنيادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زيات اهميت لري چې په هغې سره دَ
تاريخ په معقوليت کښې اضافه اوشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " ... " بجے - ليونډو بيټس په وړاندې سره مؤرخينو بنيادي
ماخذ يا مصادر په دوؤ قسمونو کښې تقسيم کړي -

۱- بنيادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې
ريکارډونه مرکې او نور متفرقه څيزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي
حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري يادداشتونه تقريرونه
د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنيادي ماخذ شال ګران او محترم محقق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهاند همايون صاحب په خپل تاليف د تحقيق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جميل جالبي په خپل تصنيف تاريخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانيفو ذکر کړے دے د دې کښې څنګې

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي -

> "سید بلاقي په ۱۰۵۵ھ/۱۶۴۶ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله داسې ورکوي -

> معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا خو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې دلته پېش کړے شو.

۲. ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکوونکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوونکي په حواله اقتباس درج کړي نو داسې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت ګڼلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمې سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

„ دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تسنکروچې هم یادونه کړي او مفتي ولی الله وییلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري “

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې دغه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ وو لیدلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا وو د ثانوي ماخذ مثال څنګه محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلي وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه داسې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ڈاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ڈاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ریحاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پریس لاهور ۱۹۹۲ء
۵- کاشمیری تبسم ڈاکټر " ادبی تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر. پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متیؒ مناجات د بیټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موې نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځاېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدارو په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه په صـ۲ څهٔ دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتنۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد ځو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وښلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيغه نيغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بيانولے شي نثر دے

د اخو وو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې
تعريفونه او س گورو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر
متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کتنې نومې کتاب تاليف د ستر
محقق او ارواښاد عبدالحی حبيبي د افغانستان د علومو اکېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څومره ساده او دلکش
وي هغه مفيد وي -

۲- کالوج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ
لري نثر دے -

۳- موسيو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم
کهٔ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دے -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافيې
او د وزن يا بحر د قيد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه
رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- هغه نثر چې د یو بل د پوهولو د پاره کولې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېناوې ویلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وېناګانې چې عالمان او پوهان ئې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په لیکلو کښې کم او په ویلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومې وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دغه نثر د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وائي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم ویلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجع او مرصع نثر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوښا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق اروا ښاد عبدالحی حبیبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷م) نه راوښا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے نو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبې کتاب وي ولې چې چاپ له نهٔ دے او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبنې ده. - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ کښې لیکل شوی دی. - د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سپد و ځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني. شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوښتې دلویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فرید الدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د دغه
وخت دلویو لویو ولیانو ذکر شوے څو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده او په
اکثریت توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنی کتاب دے هغه د سترصو في مبارز . تورپال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیرالبیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ثر پکتو ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر رو مبنے کتاب خیرالبیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د اکتابونه په مسجع او مرصع نثر کښي
لیکلي شوي دا د نهمي صدی نه تر یولسمي صدی پوري دور وو
ددې نه پس په دې دور کښي نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوی - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخوند
قاسم هم په پښتو نثر کښي کتابونه اولیکل نه یواځي دا چي پښتو نثر
د پښتو نثر ډیر ښه کتاب او لیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل د غه دور کښي ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر
کښي لیکلي شوي په دې دور پسي د خوشحال بابا دور راځي چي په دغه
دور کښي نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښي شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء او کړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زا منو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الستیر د
افضل خان خټک چي د خوشحال بابا نمسی وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش
د ساده نثر ابتدائي خوندناکي نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبي خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښي
ځلنده او ښکاره کړي او ژوندی ساتلې ده ددې دور نه پس چي کوم
دور راځي په دغه دور کښي نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښي محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکي لنډي جملې استعمال
شوي دغه او سني دور دی په افغانستان کښي ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محی الدین افغان ، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالی - خادم دی او په شمالي پښتونخوا کښي
مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او د اسي نورو پېښوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوې خو بيا هم په روايتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زيات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دي چې نثر ته زياته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقيق وي او که تاريخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زيات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحليم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه
۲- رښتين صديق الله د پښتو نثر هنداره يونيورسټي بک ايجنسي پېښور -
۳- د افغان يا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش
۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاريخ عظيم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ع
۵- رفيع حبيب الله د پښتو خواني رتن کوټي د افغانستان اکادمي د تاريخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش -
۶- مريم بي بي د پښتو نثر تاريخي او تنقيدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ع
۷- حبيبي عبدالحي پښتو نثر ته کره کتني پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library